

Vastuullinen TKI-toiminta

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeita ja suosituksia

Materiaali on valmisteltu Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeiden ja suositusten pohjalta AMKien avoin TKI-toiminta, oppiminen ja innovaatioekosysteemi –hankkeessa kaikkien ammattikorkeakoulujen käyttöön

Materiaalin kokosi Susanna Näreaho (Metropolia)
2020

Sisältö

1. Mikä on Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK)?
2. Mitä on hyvä tieteellinen käytäntö (HTK)?
3. Mitä ovat HTK-loukkaukset ja miten loukkausepäilyt käsitellään?
4. Mitkä ovat ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet?
5. Mitä on ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettinen ennakoarviointi?
6. Eettinen TKI-toiminta – kenen on vastuu?

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK)

- Perustettu ja tehtävät määrätty asetuksella (1991/1347); aloitti 1.2.1992
- OKM nimittää jäsenet tiedeyhteisön ehdotuksesta kolmivuotiskausiksi
- Itsenäinen ja riippumaton asiantuntijaelin
- Osa infrastruktuurista Tieteellisten seurain valtuuskunnan yhteydessä

TENKin tehtävät

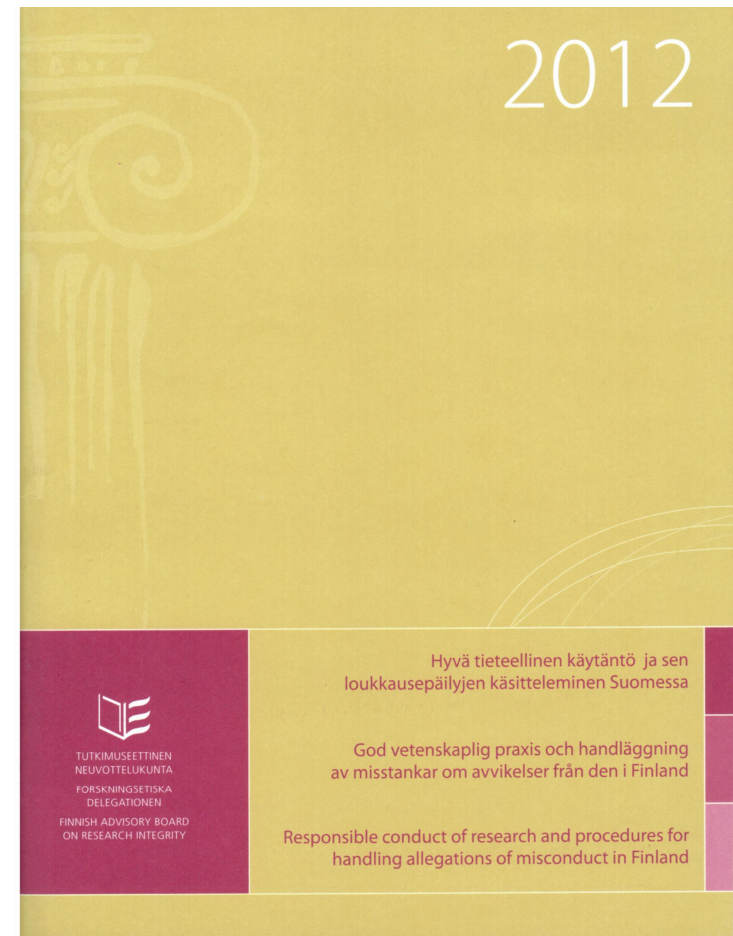
- Edistää hyvää tieteellistä käytäntöä ja tutkimusetiikkaa
- Ennaltaehkäisee tiedevilppiä
- Valvoo ja tilastoi tiedevilppitutkintaa suomessa
- Koordinoi ihmistieteiden alan tutkimuksen eettistä ennakkoarviointia
- Tiedotus, kv-yhteistyö (mm. ENRIO)

Tiedeyhteisön itsesääntelyä!

Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitleminen Suomessa HTK-2012

<https://www.tenk.fi/>

HTK-ohje

- Ohjeen vaikuttavuus perustuu tiedeyhteisön vapaaehtoiseen sitoumukseen
- Tiedeyhteisö on sitoutunut laajasti, noudatetaan kaikilla tieteenaloilla

Ohjeessa kuvattu:

- Hyvä tieteellinen käytäntö
- Hyvän tieteellisen käytännön loukkaukset
- Menettelyohjeet hyvän tieteellisen käytännön loukkausepäilyjen käsittelemiseksi

...HTK-ohje...

- AMK:t ovat sitoutuneet noudattamaan HTK 2012 -ohjetta
- Ohje sitoo AMKien opetus- ja tutkimushenkilökuntaa sekä hallintoa ja YAMK-opinnäytteiden laatijoita
- Korkeakoulun johto on vastuussa siitä, että opiskelijat ja henkilökunta tuntevat HTK-ohjeen
- HTK-ohjeen tunnetuksi tekemisessä toimivat TENKin lähettiläinä tutkimusetiikan tukihenkilöt

Hyvä tieteellinen käytäntö

1. Toimintatapoina **rehellisyys, yleinen huolellisuus ja tarkkuus**
2. **Eettisesti kestävät tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmät** (vaihtelu tieteenaloittain) sekä **avoimuus ja vastuullisuus julkaisemisessa**
3. Muiden **tutkijoiden työn ja saavutusten asianmukainen huomioon ottaminen ja viittaaminen**

Hyvä tieteellinen käytäntö

4. Tutkimuksen suunnittelu, toteuttaminen ja raportointi sekä tietoaaineistojen tallentaminen tieteelliselle tiedolle asetettujen vaatimusten mukaan
5. Tarvittavat **tutkimusluvut** on hankittu **ja** tietyillä aloilla vaadittava **eettinen ennakoarviointi** on tehty
6. Tutkimusryhmässä ja -hankkeessa **sovittava** kirjallisesti etukäteen, ennen tutkijoiden rekrytoimista:
 - kaikkien osapuolten – myös työnantajan – vastuut, oikeudet ja velvollisuudet sekä **tekijyyden** periaatteet
 - **tutkimusaineistojen käyttöoikeudesta ja säilyttämisestä** sovittava myös hankkeen päätyttyä

Hyvä tieteellinen käytäntö

7. Rahoituslähteiden ja **sidonnaisuuksien** ilmoittaminen
8. Tutkijat ottavat huomioon **esteellisyyssäädökset** arviointi- ja päätöksentekotilanteissa
9. Tutkimusorganisaatioissa hyvä henkilöstö- ja taloushallinto sekä **tietosuojaan huomioiminen**

HTK-loukkaukset

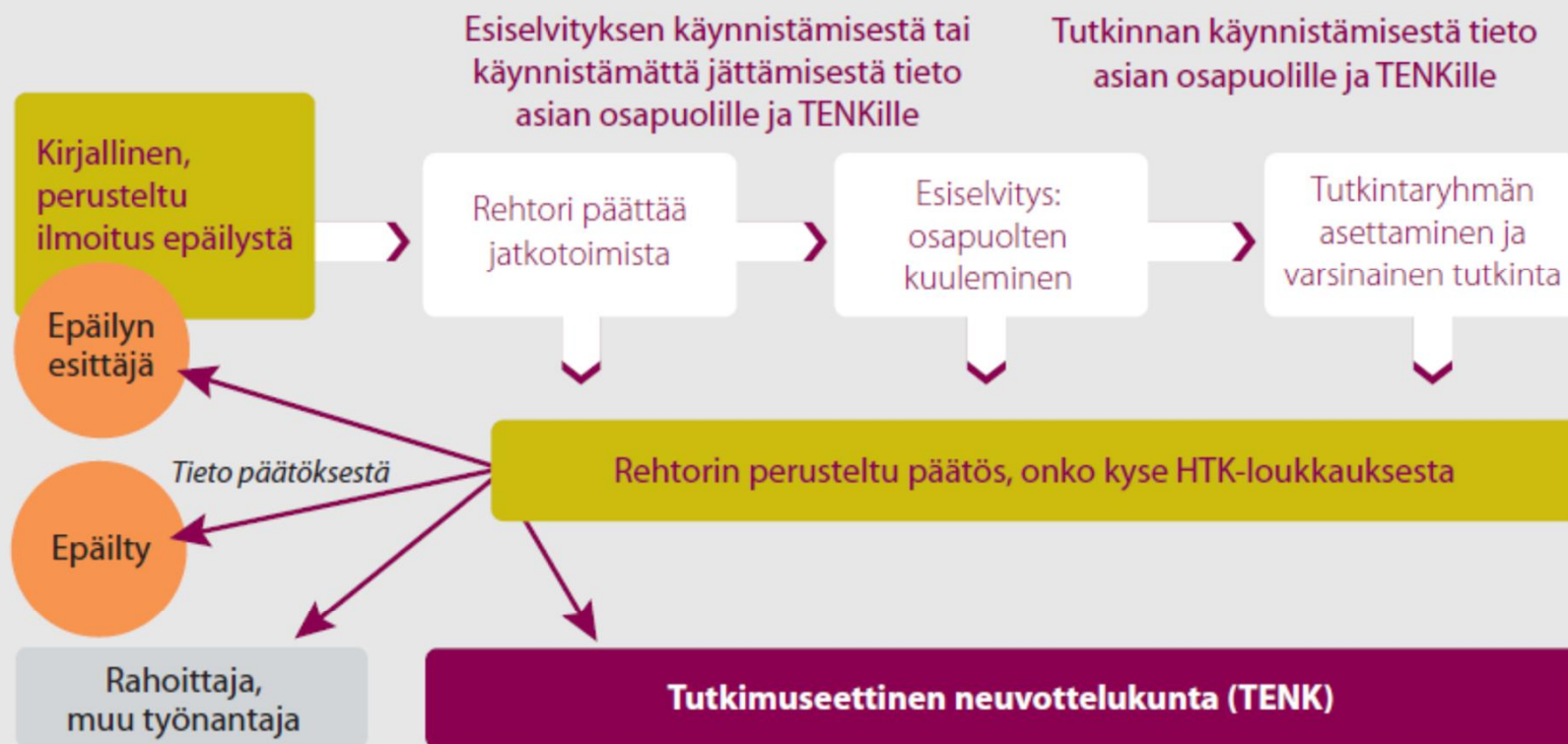
HTK-loukkauksilla tarkoitetaan epäeettistä ja epärehellistä toimintaa, joka vahingoittaa tieteellistä tutkimusta ja pahimmillaan mitätöi sen tulokset

1. **Vilppi** tieteellisessä toiminnassa (sepittäminen, havaintojen vääristely, plagiointi, anastaminen)
2. **Piittaamattomuus** hyvästä tieteellisestä käytännöstä (esim. muiden tutkijoiden osuuden vähättely, puutteellinen viittaaminen, harhaanjohtava raportointi, itsensä plagiointi)
3. **Muita vastuuttomia menettelyjä** (esim. omien ansioiden paisuttelu, perätön ilmianto HTK-loukkauksesta)

HTK-loukkausepäilyjen tutkinta...

Kaavio 1. HTK-prosessi

Lähde: TENKin HTK-2012 ohje

Rehtorin päätökseen, esiselvityksessä tai tutkinnassa noudatettuihin menettelytapoihin tai loppuraportin johtopäätöksiin tyytymätön epäilty tai epäilyn esittäjä voi pyytää lausuntoa TENKiltä 6 kk:n kuluessa päätöksestä.

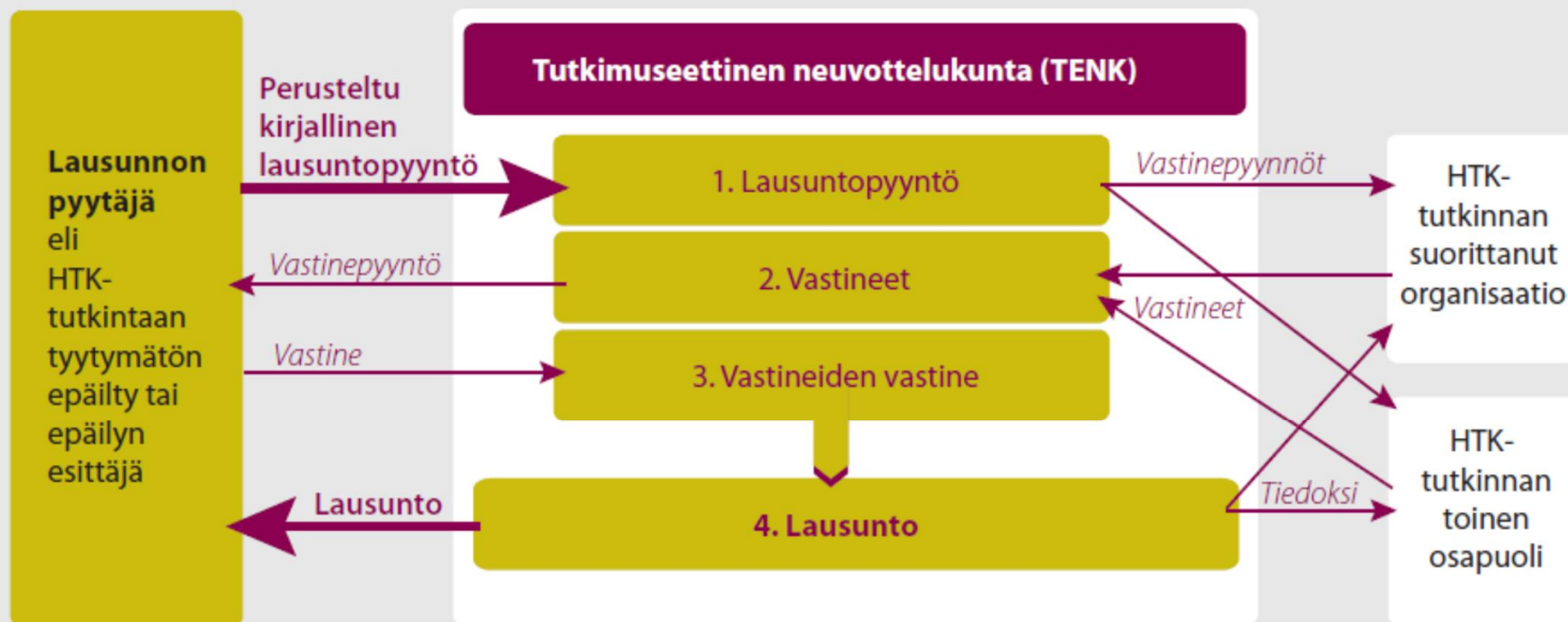
...HTK-loukkausepäilyn tutkinta

- Kuuluu sille organisaatiolle, missä epäilyn alainen tutkimus on tekeillä tai tehty
- Rehtori vastaa päätöksenteosta – ei voi siirtää
- Kolmiportainen:
 - 1) Kirjallinen ilmoitus (yksilöity, perusteltu)
 - 2) Esiselvitys (kartoitetaan alustavasti loukkausepäilyjen aiheellisuus)
 - 3) Varsinainen tutkinta (jos esiselvityksen jälkeen on edelleen syytä epäillä piittaamattomuutta vai vilppiä tieteellisessä toiminnassa)
- Päätökseen tyytymätön epäilty tai epäilyn esittäjä voi pyytää TENKin lausunnon

TENKin lausuntoprosessi

Kaavio 2. TENKin lausuntoprosessi

Lähde:
TENKin HTK-
2012 ohje

Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja eettinen ennakoarviointi Suomessa

Tutkimuseettisen
neuvottelukunnan ohje 2019

Voimaan 1.10.2019

<https://www.tenk.fi/>

Tutkimuseettisen
neuvottelukunnan
julkaisu **3**
2019

Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset
periaatteet ja ihmistieteiden eettinen
ennakoarviointi Suomessa

Etiska principer för humanforskning och
etikprövning inom humanvetenskaperna i Finland

The ethical principles of research with
human participants and ethical review
in the human sciences in Finland

TUTKIMUSEETTINEN
NEUVOTTELUKUNTA
FORSKNINGSETISKA
DELEGATIONEN

FINNISH NATIONAL BOARD ON
RESEARCH INTEGRITY TENK

Ohjeessa kuvattu

- Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet
- Ihmistieteiden eettisten toimikuntien toteuttama ennakkoarviointi ja sen periaatteet

Ihmiseen kohdistuva tutkimus..?

- "Ihmistä ja inhimillistä toimintaa koskeva tutkimus": humanististen alojen ja yhteiskuntatieteiden ohella esim. ihmisiin kohdistuva luonnontieteellinen ja tekniikan alan tutkimus, taiteellinen tutkimus ja ei-kajoava terveys- tai lääketieteellinen tutkimus
- Kajoava terveys- tai lääketieteellinen tutkimus: ns. tutkimuslaki (488/1999)

Yleiset eettiset periaatteet

- Kaikilla tieteenaloilla tutkijaa ohjaavat yleiset eettiset periaatteet, mm. tutkittavan ihmisarvon, yksityisyyden, itsemääräämisoikeuden ja muiden oikeuksien kunnioittaminen
- Tutkija toteuttaa tutkimuksensa aina niin, että siitä ei aiheudu tutkimuskohteille merkittäviä riskejä, vahinkoja tai haittoja

Edellä mainittujen lisäksi

- Erityisesti ihmistä ja inhimillistä toimintaa koskevan tutkimuksen eettiset ohjeet ottavat kantaa:
 - tutkittavan kohteluun ja oikeuksiin, erityisesti tietoon perustuvaan suostumukseen osallistua tai olla osallistumatta tutkimukseen
 - tilanteeseen, missä alaikäinen tai vajaakykyinen on tutkittavana
 - henkilötietojen käsittelyyn tutkimuksessa
 - yksityisyyden suojaan tutkimusjulkaisussa
 - tutkimusaineistojen avoimuuteen
 - tutkijan vastuuseen

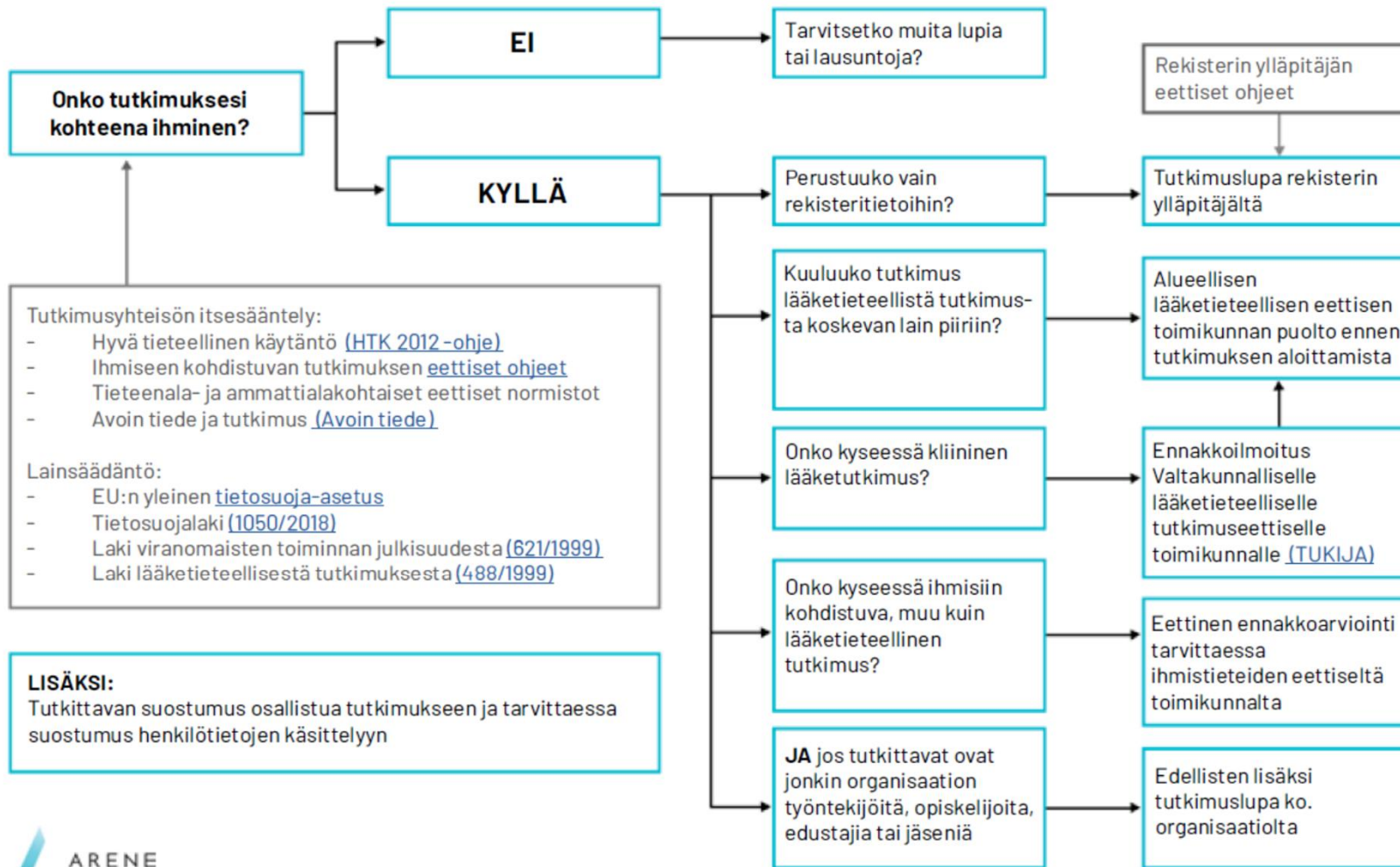

Eettinen ennakoarviointi

- Tutkijan tukena tutkittavalle mahdollisesti koituvan haitan ennakoinnissa ja vahingon välttämässä
- Tutkijan toimipaikan ihmistieteiden eettinen toimikunta arvioi tutkimukseen osallistumisen mahdollisia haittoja suhteessa tutkimuksella saatavaan tietoarvoon
- Arviointi perustuu TENKin laatimiin eettisiin periaatteisiin ja toimikunta tarkastelee tutkimuksen suunniteltua toteutustapaa, aineistonhallintasuunnitelmaa sekä tutkittavan informointiin ja suostumukseen laadittuja dokumentteja

MITÄ LUPIA JA LAUSUNTOJA TARVITSET IHMISEEN KOHDISTUVASSA TKI-TOIMINNASSA?

Lähde:
 Ammattikorkeakoulujen
 opinnäytetöiden
 eettiset suositukset
 (Arene ry, 2020)

Tutkijan tulee pyytää ennakkoarviointi, jos:

- tutkimukseen osallistumisessa poiketaan tietoon perustuvan suostumuksen periaatteesta
- tutkimuksessa puututaan fyysiseen koskemattomuuteen
- tutkimus kohdistuu alle 15-vuotiaisiin ilman huoltajan erillistä suostumusta
- tutkimuksessa esitetään tutkittavalle poikkeuksellisen voimakkaita ärsykeitä
- tutkimuksella on riski aiheuttaa tutkittaville tai heidän läheisilleen normaalin arkielämän rajat ylittävää henkistä haittaa
- tutkimuksen toteuttaminen voi merkitä turvallisuushukkaa tutkittavalle tai tutkijalle tai heidän läheisilleen

Jos kyseessä on jokin edellä mainituista tutkimusasetelmista eikä ennakoarviointia ole tehty, kyseessä voi olla hyvän tieteellisen käytännön loukkaus.

Se voidaan tarvittaessa selvittää hyvän tieteellisen käytännön (HTK) loukkauksia koskevien epäilyjen käsittelyprosessissa.

Ihmistieteiden eettinen toimikunta

- Ihmistieteiden eettiset toimikunnat voivat järjestäytyä haluamallaan tavalla: organisaatiokohtaisesti, alueellisesti yhteistyönä, alakohtaisesti, tai vaikka kieleen perustuvana yhteistyönä
- Yhteistyö lääketieteellisen eettisen toimikunnan kanssa -> työnjako, rajatapausten selvittäminen
- Tehtävänä eettinen ennakoarviointi. Organisaatiot voivat sisällyttää niiden toimenkuvaan myös muita tehtäviä

Mitä asioita toimikunta arvioi?

- **Ennako**arviointi – jälkikäteen lausuntoja ei anneta
- Tutkimukseen osallistumisen mahdollisia riskejä ja haittoja **suhteessa tutkimuksella tavoiteltavaan tietoarvoon**
- Arviointi perustuu TENKin laatimiin eettisiin periaatteisiin
- Toimikunta tarkastelee tutkimuksen suunniteltua toteutustapaa ja aineistonkeruun suunnitelmaa riskien ja vahingon välttämisen näkökulmasta. Myös tutkittavan informointiin ja suostumukseen laaditut dokumentit tarkastetaan

Arvioidaan erityisesti

- Lausuntopyynnössä kuvatut mahdolliset tutkittaville henkilöille, heidän läheisilleen ja mahdollisesti myös tutkijalle itselleen koituvat riskit, haitat ja niiden todennäköisyys suhteessa niiden välttämiseksi tehtyihin suunnitelmiin
- Tutkittavien riittävän selkeä informointi tutkimuksen sisällöstä, tutkittavan osallistumisesta ja henkilötietojen käsittelystä
- Aineistonhallintasuunnitelma, joka sisältää myös kuvauksen henkilötietojen käsittelystä tutkimuksen elinkaaren aikana
- Tutkittavan henkilön kirjallisen tai sähköisen osallistumissuostumuksen asianmukaisuus
- Tapa, jolla tutkittavien suostumus osallistua tutkimukseen pyydetään ja dokumentoidaan, jos kirjallista tai sähköistä suostumusta ei käytetä
- Tutkimuksella tavoitellun uuden tiedon merkitys suhteessa tutkimuksen mahdollisiin haittoihin ja riskeihin

Kuka vastaa siitä, että TKI-toiminta on eettistä?

HTK-2012 ohjeen mukaan:

”Hyvän tieteellisen käytännön noudattamisesta vastaa ensisijaisesti jokainen tutkija ja tutkimusryhmän jäsen itse.”

Mutta...

Vastuu?

"Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen tulee huolehtia siitä, että hyvään tieteelliseen käytäntöön perehdyttäminen ja tutkimuseetiikan opettaminen ovat kiinteä osa niiden antamaa perus- ja jatkokoulutusta.

Hyvän tieteellisen käytännön turvaamiseksi korkeakoulujen tulee tarjota tutkimuseettistä täydennyskoulutusta myös opettajille ja opinnäytetöiden ohjaajille, tutkijoille, tutkimusryhmän johtajille sekä muille asiantuntijoille."

Vastuu?

- Ohjeisiin sitoutuneen **organisaation vastuulla** on työnantajana huolehtia, että sen tiedeyhteisöön kuuluvat tutkijat tuntevat tutkimusetiikan ja eettiseen ennakkoarviointiin liittyvät ohjeet ja suositukset ja että he noudattavat niitä.
- Tutkijat noudattavat eettisiä periaatteita ja edistävät niiden soveltamista **myös toimiessaan korkeakoulujen opetustehtävissä ja ohjatessaan opinnäytetöitä.**

Vastuu?

- **Opinnäytetöiden ohjaajat vastaavat** siitä, että heidän ohjattavansa perehtyvät eettisiin periaatteisiin
- **Opinnäytetyön tekijä on itse vastuussa** työnsä eettisyydestä
- Jos ennakoarviointi on tarpeen, YAMK-opiskelija hakee sitä yhdessä ohjaajansa kanssa
- Tutkija vastaa aina itse tutkimuksensa eettisistä ja moraalisisista ratkaisuksista, **eikä ennakoarviointi siirrä vastuuta tutkimuksen eettisyydestä eettiselle toimikunnalle**
- Tutkimussuunnitelmassa tulee käsitellä **eettiset riskit ja suunnitellut toimintatavat haittojen ja vahinkojen välttämiseksi** riippumatta siitä, arvioidaanko tutkimus ennakkoon ihmistieteiden eettisessä toimikunnassa vai ei
- Tarvittaessa sovelletaan tarkentavia alakohtaisia eettisiä ohjeita

Työelämälähtöinen YAMK-opinnäytetyö

- AMK on osa tiedeyhteisöä, yhteistyökumppani ei välttämättä ole
- Ennen opinnäytetyön aloitusta yhteistyösopimus toimeksiantaja - ammattikorkeakoulu - opiskelija, missä sovitaan keskeisistä opinnäytetyöhön liittyvistä pelisäännöistä:
 - aiheesta ja aikataulusta
 - ohjauksesta
 - kustannuksista ja niiden korvaamisesta
 - tausta-aineistosta ja sen käyttöoikeuksista
 - tulosaineistosta ja sen omistus- ja käyttöoikeuksista (ml. mahdolliset korvaukset ja keksintöpalkkiot)
 - salassapidettävästä ja muusta luottamuksellisesta aineistosta vs. opinnäytetyön julkisuus
 - vastuista ja vastuunrajoituksista
- Yhteistyötahon tulee hyväksyä, että opinnäytetyön tekemisessä noudatetaan hyvän tutkimuskäytännön periaatteita ja alan ammattieettisiä ohjeita sekä soveltuvaa lainsäädäntöä

Muita TENKin ohjeita ja suosituksia...

- Tutkijan ansioluettelomalli, laadittu yhdessä Suomen akatemian, Suomen yliopistot ry (UNIFI) ja Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvoston (Arenen) kanssa (2012) *(päivitetään, uusi malli 03/2020)*
- Tutkimuseettisiä näkökohtia väitöskirjan ohjaus- ja tarkastusprosessiin, Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ja Suomen yliopistot UNIFI ry:n suosituksia yliopistoille (2016)

...muita TENKin ohjeita ja suosituksia

- Tutkimusetiikan tukihenkilötoiminta: Suositukset tutkimusetiikan tukihenkilöille ja heidän taustaorganisaatioilleen (2017)
- Tieteellisten julkaisujen tekijyydestä sopiminen Tutkimuseettisen neuvottelukunnan suositus (2018) (*Voidaan käyttää myös aineistojen tekijyydestä sopimiseen*)
- Vastuullinen tiede –verkkosivusto: TENK ja Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta (2018) www.vastuullinentiede.fi

Muita ohjeita ja suosituksia

- Vastuullisen tutkijanarvioinnin kansallisen suositus (2020) <https://avointiede.fi/sites/default/files/2020-03/tutkijanarviointi.pdf>
- Arene: Ammattikorkeakouujen opinnäytetöiden eettiset suositukset (2020) <http://www.arene.fi/julkaisut/raportit/opinnaytetoiden-eettiset-suositukset/>

Lähteet:

- Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeet ja suositukset:
 - [Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012](#) (suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi)
 - [Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019](#) (suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi)
- Tutkimuseettisen neuvottelukunnan nettisivut (<https://www.tenk.fi/>), poiminnat 11.11.2019

